

## บทที่ 4

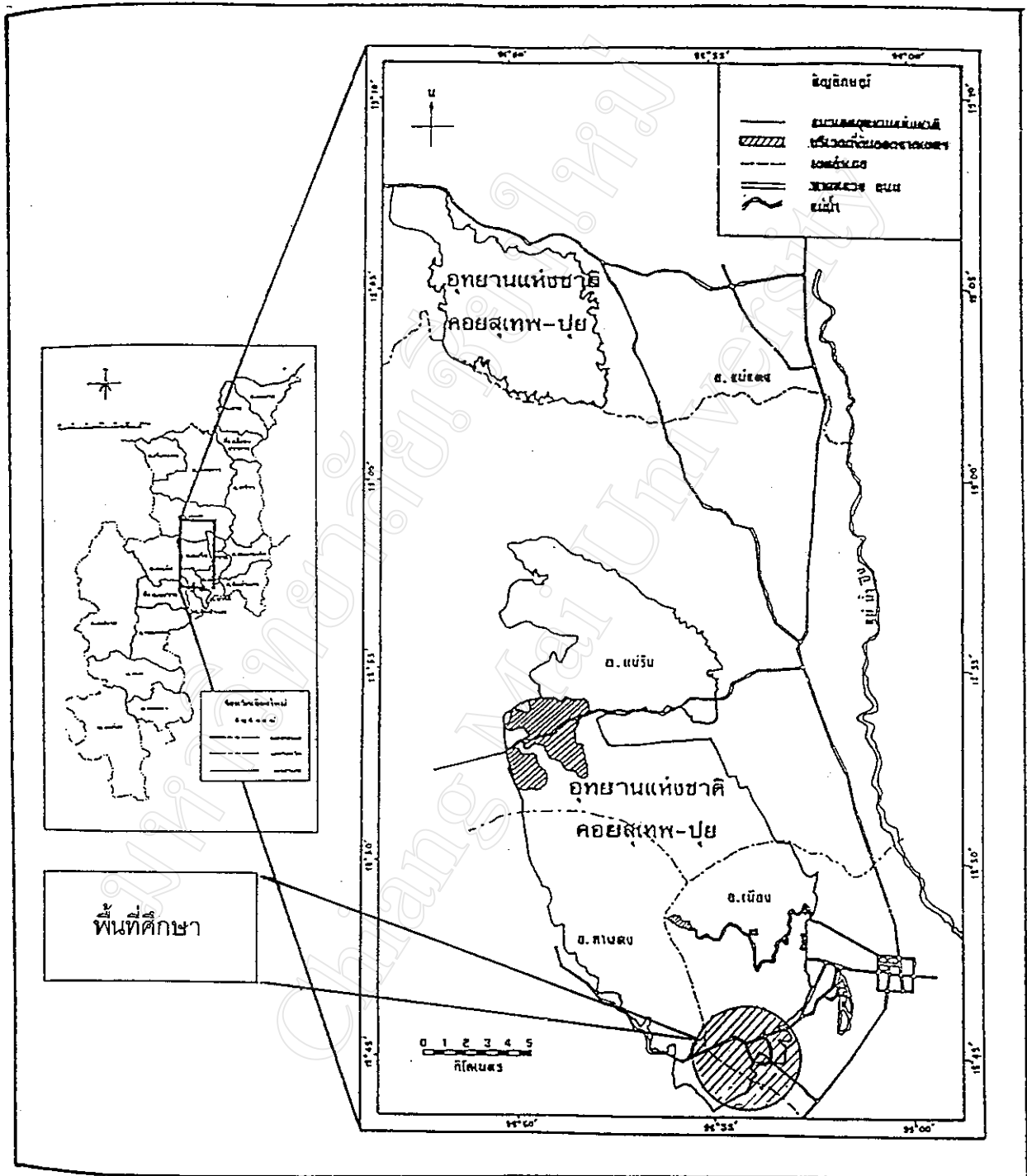
### บริบทของพื้นที่

การศึกษาการถือครองที่ดินกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติ : กรณีศึกษาประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติ และชุมชนที่ตั้งบริเวณक्रमแนวเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุยจำนวน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านไร่เป้ง บ้านสันลมจอย บ้านห้วยทราย ตำบลสุเทพ และบ้านแม่เหิยะใน ตำบลแม่เหิยะ

#### 4.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย

##### 4.1.1 สภาพทั่วไป

อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุยจัดลำดับเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 24 ของประเทศไทยโดยได้ถูกประกาศจัดตั้งในราชกิจจานุเบกษาขึ้น เล่มที่ 98 ตอนที่ 57 ลงวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2524 ครอบคลุมบริเวณป่าดอยสุเทพในท้องที่ ตำบลโป่งแยง ตำบลแม่แรม ตำบลคอนแก้ว อำเภอแมริม ตำบลบ้านปาง ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง และตำบลช้างเผือก ตำบลสุเทพ ตำบลแม่เหิยะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ประมาณ 162.50 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 100,662.50 ไร่ ต่อมาพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ได้ถูกประกาศขยายในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 99 ตอนที่ 137 ลงวันที่ 26 กันยายน 2525 โดยมีพื้นที่เพิ่มขึ้นอีก 100 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 62,500 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ ตำบลสบเปิง อำเภอแม่แตง และตำบลแม่แรม ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ปัจจุบันอุทยานแห่งชาติ ดอยสุเทพ-ปุย มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 262.50 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 163,162.50 ไร่ โดยแยกพื้นที่ ออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่อยู่ในอำเภอแม่แตง มีพื้นที่ประมาณ 56.50 ตารางกิโลเมตร หรือ 35,118.79 ไร่ ส่วนที่อยู่ในอำเภอแมริม อำเภอหางดง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่ ประมาณ 206 ตารางกิโลเมตรหรือ 128,043.71 ไร่ การประกาศจัดตั้งป่าดอยสุเทพเป็นอุทยานแห่งชาตินั้นมีเหตุผลที่ว่า พื้นที่ดังกล่าวมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร อีกทั้งมีธรรมชาติที่สวยงามหลายแห่ง จึงสมควรกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มิให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงสภาพไป เพื่อประโยชน์ในการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน เพื่อการศึกษาค้นคว้า และเพื่ออำนวยประโยชน์อื่น แก่รัฐและประชาชนตลอดไป (ศุภมิตร เอกวรรณัง, 2537)



แผนที่ 1 แผนที่แสดงอาณาเขตอุทยานแห่งชาติคอยสุเทพ - ปุย ปี 2525

ที่มา : คัดลอกและดัดแปลงบางส่วนจากแผนที่ท้ายพระราชกฤษฎีกาย้ายเขตอุทยานแห่งชาติ  
ป่าคอยสุเทพ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 99 ตอนที่ 137 ลงวันที่ 25 กันยายน 2525

#### 4.1.2 สถานที่ตั้ง

ตำแหน่งที่ตั้งตามแผนที่ 1:50000 พื้นที่ของอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ตั้งอยู่ระหว่างเส้นลองติจูดที่ 18 องศา 43 ลิปดา เหนือถึง 18 องศา 58 ลิปดา เหนือ และเส้นละติจูดที่ 98 องศา 48 ลิปดา ตะวันออกถึง 98 องศา 58 ลิปดา ตะวันออก

#### 4.1.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ประกอบด้วยภูเขาสูงสลับซับซ้อน โดยมีความสูงต่ำสุด 350 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง และมีจุดสูงสุด ณ บริเวณดอยปุยที่ 1,685 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ความลาดชันของพื้นที่ส่วนมากทางทิศตะวันตกและลาดต่ำลงมาทางทิศตะวันออกด้วยลักษณะภูมิประเทศดังกล่าว ทำให้อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย เป็นแหล่งกำเนิดลำธารหลายสายไหลลงไปสู่มแม่น้ำปิง รวมไปถึงแหล่งชุมชนต่าง ๆ สายน้ำที่สำคัญเหล่านี้ได้แก่ ห้วยแก้ว ห้วยช่างเคี่ยน ห้วยแม่เหียะ ห้วยตึงเฒ่า ห้วยแม่ในทางทิศตะวันออกของอุทยานแห่งชาติ ห้วยแม่नाโห น้ำแม่ฮะทางด้านทิศตะวันตกของอุทยานแห่งชาติ และห้วยแม่ลวด น้ำแม่สา น้ำแม่แรมทางทิศเหนือ อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุยอยู่ทางทิศตะวันตกของ อำเภอเมือง อำเภอแมริม และอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

#### 4.1.4 ลักษณะดิน

ลักษณะดินในอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุยมีลักษณะหลากหลายโดยส่วนใหญ่เป็นดินที่เกิดจากหินแกรนิตและหินบะซอลต์ ซึ่งดินจำพวกนี้มีชั้นดินบนเป็นดินร่วนปนทราย ถึงดินร่วนเหนียวปนทราย ดินชั้นล่างเป็นดินเหนียวแต่มีกรดปนอยู่ โครงสร้างของดินเป็นแบบ Crumb และ Subangular ด้วยลักษณะดินดังกล่าวทำให้ดินชนิดนี้เป็นดินที่สมบูรณ์มาก เพราะเป็นดินที่สะสมของอินทรีย์วัตถุสูง คุ้มน้ำหรือดูดซับน้ำได้ดี แต่ก็มีภาวะระบายน้ำและอากาศได้ดี (อนงค์ทิพย์ พงษ์สุวิเศษศักดิ์, 2529)

#### 4.1.5 ลักษณะทางชีวภาพ

อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุยเป็นอุทยานแห่งชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมาก ทั้งนี้ อาจจะเป็นเนื่องมาจากตำแหน่งภูมิศาสตร์ ในเขตมอลายันเชื่อมกับอินโด-มาเลเซีย จึงพบพืชและสัตว์ของทั้ง 2 เขตมารวมกันคือ ชนิดของเขตอบอุ่นจากทางเหนือ เช่น *Sauria Nepalensis* DC. (Saurinaceae) และ *Cyathea Chinensis* Copel. (Cyatheaceae) และชนิดของเขตร้อนเส้นศูนย์สูตรจากทางใต้ เช่น *Catunaregam Tomentosa* Bl.ex DC. Tirv. (Rubiaceae) และ *Diospyros Pilosanthera Blanco* (Ebenaceae) (ศุภมิตร เอกวรรณัง, 2537)

นอกจากนี้อุทยานแห่งชาติยังมีช่วงความสูงระหว่าง 350-1,685 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ซึ่งเป็นช่วงกว้าง จึงมีลักษณะอากาศแตกต่างกันอีกทั้งสภาพพื้นที่ที่ต่างกัน การได้รับฝน ลม และแสงแดด ในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน จึงมีอิทธิพลต่อสิ่งมีชีวิตที่ชอบอาศัยอยู่ ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ (ข้อมูลของศูนย์ชีววิทยาเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ(ม.ป.ป.)

#### 4.1.6 ลักษณะชนิดและสถานภาพของป่าไม้

ในอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย มีพืชที่มีท่อหรือหลอดหล่อเลี้ยงลำต้น (Vascular) มากกว่า 1,750 ชนิด (Elliott, 1991) นอกจากนี้ยังมีพืชมีดอกและเฟิร์นอีก 1,959 ชนิด (Maxwell, 1989) โดยภายในพื้นที่ 6.25 ไร่ พบพืช (ที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางเท่ากับหรือมากกว่า 10 เซนติเมตร) ประมาณ 90 ชนิด (ประมาณ 14 ชนิดต่อ 1 ไร่) (Elliott, et al., 1989) พืชต่าง ๆ เหล่านี้รวมตัวกันเป็นป่าไม้ในพื้นที่ต่างระดับความสูง ซึ่งพอจำแนกออกได้เป็น 5 ประเภทคือ

(1) ป่าดงดิบ (Evergreen Rainforest) พบมากบริเวณริมลำห้วยต่าง ๆ ที่มีความชื้นสูงตั้งแต่ระดับความสูงประมาณ 600 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางขึ้นไป จำนวนพืชมีมากมายหลายชนิดไม่มีชนิดใดมากเป็นพิเศษ เป็นป่าที่มีพืชในวงศ์ Magnoliaceae และในวงศ์ Fagaceae เป็นจำนวนมาก มีเรือนยอด 3 ชั้นชัดเจนแน่นอน ความสูงของต้นไม้มากกว่า 35 เมตร มีพืชพื้นล่างน้อยแต่มีไม้พื้นล่างที่สำคัญได้แก่ *Phlogacanthus Curviflorus* (Acanthaceae) นอกจากนี้ยังมีพืชเบียนจำพวก *Balanophora* ซึ่งเป็นพืชหายากมากในโลก แต่ที่ดอยสุเทพมีพืชตระกูลนี้ถึง 4 ชนิด และ *B.Fungosa* ซึ่งหายากมากเช่นกัน

(2) ป่าดงดิบ (Hill Evergreen Forest) เป็นป่าที่พบได้มากที่สุดเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย โดยพบในบริเวณที่มีความสูงตั้งแต่ 1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางขึ้นไป สภาพป่าคล้ายกับป่าดงดิบชื้นแต่มีอิทธิพลของลมเข้ามาเกี่ยวข้องกล่าวคือบริเวณที่มีลมจัดไม้จะแคระแกรนและมีเรือนยอดเพียง 2 ชั้นเท่านั้นตามลำต้นมีไม้อื่นมาเกาะเจริญอยู่ เช่น ไผ่คนเฒ่า เฟิร์น กัลยไม้ และไม้ดอกอื่น ๆ พันธุ์ไม้ที่สำคัญได้แก่ ไม้ในวงศ์ Fagaceae เช่น ก่อแผ่น ก่อเดือย ก่อแดง และไม้อื่นที่สำคัญ เช่น ก้ายาน กำลั้งเสือโคร่ง มะขามป้อม ส่วนไม้พื้นล่างที่ปรากฏให้เห็นได้แก่ กุหลาบป่า รongเท้านารี อ้าหลวง เข็มแดง เข็มขาว และม้ากระทืบโรง เป็นต้น

(3) ป่าสนเขา(Montane Pine Forest) มีกระจัดกระจายอยู่เป็นหย่อม ๆ ในบริเวณความสูงตั้งแต่ 700 เมตรขึ้นไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณยอดดอยและสันเขา เช่น

บริเวณยอดดอยปุย ดอยบวกห้า ผาดำ แหลมสน สนที่พบมีทั้งสนสองใบและสนสามใบแต่ส่วนมากเป็นสนสามใบ นอกจากนั้นในป่าสนยังมีไม้จำพวก Fagaceae ขึ้นปะปนอยู่ด้วยเสมอ

(4) ป่าเต็งรัง ป่าแดงหรือป่าแพะ (Dry Dipterocarp Forest) พบอยู่ทั่วไปบริเวณความสูงต่ำกว่า 800 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางลงมา เรือนยอดไม้มี 3 ชั้น ความสูงของไม้ชั้นเรือนยอดประมาณ 20 - 25 เมตร ในบริเวณที่มีดินเลวหรือดินลูกรังจะมีเรือนยอดเพียง 2 ชั้นและไม้ชั้นเรือนยอดจะมีความสูงไม่เกิน 15 เมตร มักเรียกป่าประเภทนี้ว่า "ป่าเหียง" (Maxwell, 1988) พืชพื้นล่างประกอบไปด้วยหญ้าและวัชพืชต่าง ๆ พันธุ์ไม้ที่มีมากในป่าชนิดนี้ได้แก่ ไม้ประเภทยาง และไม้ประเภทมะเดื่อและก้อส่วนใหญ่ของพืชเหล่านี้เป็นไม้ผลัดใบ ระหว่างเดือนมกราคมไปจนถึงกลางเดือนเมษายนจะทิ้งใบหมดและจะมีไฟป่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีพของสังคมพืชในป่าชนิดนี้ นอกจากนั้นตามไม้ใหญ่จะมีพืชอื่นเกาะอาศัยอยู่โดยไม่เจาะรากเข้าไปในลำต้น พืชจำพวกนี้ ได้แก่ กระเช้าสีดา และกล้วยไม้ต่าง ๆ

(5) ป่าเบญจพรรณ (Mixed Deciduous Forest) มักอยู่ในบริเวณที่มีความชื้นอยู่บ้างเล็กน้อย ตามที่ราบเชิงเขาหรือบริเวณที่มีระดับความสูงต่ำกว่าป่าเต็งรังลงมา เรือนยอดของป่าชนิดนี้มี 3 ชั้น ความสูงของไม้เรือนยอดประมาณ 30 - 35 เมตร เรือนยอดมักอยู่ชิดกันยกเว้นในฤดูแล้ง ป่าชนิดนี้เป็นบริเวณเชื่อมกันระหว่างป่า 2 ประเภท (Ecotone หรือ Transitional Zone) คือป่าดิบชื้นและป่าผลัดใบ ในป่าเบญจพรรณนี้ยังแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ป่าเบญจพรรณที่มีไม้สักและที่ไม่มีไม้สัก โดยป่าที่มีไม้สักมักขึ้นอยู่บริเวณเชิงเขาหรือใกล้ลำห้วย ไม้ที่สำคัญในป่าชนิดนี้ได้แก่ ไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ โดยมีไม้ไผ่ขึ้นผสมอยู่หลายชนิดและทั่วไป ส่วนพืชพื้นล่างที่น่าสนใจได้แก่ ไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ โดยมีไม้ไผ่ขึ้นผสมอยู่หลายชนิดและทั่วไป ส่วนพืชพื้นล่างที่น่าสนใจในป่านี้ได้แก่ (*Amorphophallus sootepensis* (Araceae) นอกจากนี้ยังมีเถาวัลย์เลื้อยบนยอดไม้เพื่อรับแสงอยู่มากมาย

สำหรับสถานภาพของป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย จากการเก็บรวบรวมข้อมูลของศูนย์ชีววิทยาเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ (ม.ป.ป.) พบว่าป่าที่เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า นั้น ป่าละม้ายเป็นป่าที่มีจำนวนพื้นที่มากที่สุด ในขณะที่ป่าเต็งรังในระดับความสูง 600 - 1,000 เมตร เป็นป่าที่มีจำนวนน้อยที่สุด แต่ป่าที่มีสถานภาพเปราะบางง่ายต่อการถูกทำลายมากที่สุดคือ ป่าดงดิบชื้นในที่ราบลุ่ม (Evergreen Lowland)

#### 4.1.7 สัตว์ป่า

จากการรวบรวมข้อมูลของศูนย์ชีววิทยาเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ (ม.ป.ป.) ยืนยันว่ามีนก 330 ชนิดจากจำนวน ที่คาดว่าจะมีอยู่ 500 ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมได้รับการ

ยืนยันว่ามี 58 ชนิด จากจำนวนที่คาดว่า มีอยู่ 155 ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกได้รับการยืนยันว่ามี 44 ชนิด จากจำนวนที่คาดว่า มีอยู่ 91 ชนิด และสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำได้รับการยืนยันว่ามี 25 ชนิด จากจำนวนที่คาดว่า มีอยู่ 46 ชนิด นอกจากนั้นยังคาดว่า มีผีเสื้อกลางคืน 500 ชนิด และมีเสื้อกลางคืน 300 ชนิด ในจำนวนสัตว์ต่าง ๆ เหล่านี้ มีสัตว์ที่ถูกคุกคามหลายชนิด โดยศูนย์ชีววิทยา (ม.ป.ป.) ได้รวบรวมข้อมูลไว้ว่า เลี้ยงสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ 6 ชนิด ที่สำคัญได้แก่ กระทั่ง หรือกะทั่ง ซึ่งเป็นสัตว์โบราณจำพวกซาลาแมนเดอร์ที่หายากและเป็นชนิดเดียวที่พบในประเทศไทย สัตว์เลี้ยงลูก 13 ชนิด ที่สำคัญได้แก่ เต่าปูลู งูดินหัวขาว สัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนม 4 ชนิด ที่สำคัญได้แก่ หมาใน ละมั่ง นก 30 ชนิด และอยู่ในบัญชีแดง ของสหภาพนานาชาติว่าด้วยการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติอีก 9 ชนิด ที่สำคัญได้แก่ เขี้ยวเพเรกริน นกเดินดงอกลาย นอกจากนี้ยังมีนกอีก 11 ชนิดที่เคยมีอยู่ในป่าดอยสุเทพ แต่ในปัจจุบันไม่มีการพบเห็นอีก ที่สำคัญ ได้แก่ ไก่ฟ้าหางลายขวาง หกไตไม้ใหญ่ พญาแร้ง นกเงือกคอแดง และนกนิลตวาใหญ่ เป็นต้น

## 4.2 สถานภาพตามกฎหมายของอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ - ปุย

### 4.2.1 ประวัติการคุ้มครองพื้นที่ตามกฎหมาย

พื้นที่ป่าดอยสุเทพ - ปุย ในบริเวณที่เป็นอุทยานแห่งชาติในปัจจุบันนี้ แต่เดิมก่อนที่จะประกาศจัดตั้งให้หกเป็นอุทยานแห่งชาตินั้นทางรัฐบาลได้มีพระราชกฤษฎีกา กำหนดให้ท้องที่ตำบลโป่งแยงและตำบลดอนแก้ว อำเภอแมริม ตำบลช้างเผือก ตำบลสุเทพและตำบลแม่เหียะ อำเภอเมืองเชียงใหม่ และตำบลหนองควาย ตำบลบ้านปาง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเขตหวงห้ามที่ดิน ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการหวงห้ามที่ดินรกร้างว่างเปล่า อันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน พ.ศ. 2478 โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาตอนที่ 28 เล่มที่ 66 วันที่ 17 พฤษภาคม 2492 (แสดงขอบเขตในแผนที่ 2)

ต่อมาเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2502 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ดำเนินการจัดพื้นที่ป่าดอยสุเทพ - ปุย ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ ขณะดำเนินการอยู่นั้น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ออกกฎกระทรวง ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2507 ) กำหนดให้ป่าแมริมในท้องที่ตำบลชี้เหล็ก ตำบลสันโป่ง ตำบลห้วยทราย ตำบลสะลวง ตำบลแม่แรม และตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 มีพื้นที่ประมาณ 226.50 ตารางกิโลเมตรหรือ 141,562 ไร่ (แสดงขอบเขตในแผนที่ 3) โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 81 ตอนที่ 124 วันที่ 31 ธันวาคม 2507 และกฎกระทรวง ฉบับที่ 25 (พ.ศ. 2507) กำหนดให้ป่าดอยสุเทพ ในท้องที่ตำบลโป่งแยง ตำบล

ดอนแก้ว ตำบลแม่แรม และตำบลแม่สา อำเภอแมริม ตำบลช้างเผือก ตำบลสุเทพและตำบลแม่เหียะ อำเภอเมืองเชียงใหม่ และตำบลบ้านเป่งตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นสงวนแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 มีพื้นที่ประมาณ 108,375 ไร่ (แสดงขอบเขตในแผนที่ 4) โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 81 ตอนที่ 121 วันที่ 31 ธันวาคม 2507

ต่อมาในปี พ.ศ. 2512 ในการจัดโครงการเร่งรัดจัดที่ดินให้ราษฎรที่ไม่มีที่ทำกินและบุกรุกเข้าไปทำกินในพื้นที่หวงห้ามของกระทรวงมหาดไทย ปรากฏว่ามีประชาชนยื่นคำร้องรวม 417 ราย โดย 140 รายเป็นราษฎรที่อาศัยอยู่ก่อนกำหนดให้ป่าดอยสุเทพเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ส่วนอีก 277 รายเป็นผู้บุกรุกเข้าไปหลังการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดอยสุเทพในเรื่อง ดังกล่าวนั้นคณะอนุกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติขณะนั้นได้มีมติในวันที่ 9 มกราคม 2516 ให้ผู้บุกรุกที่อยู่อาศัยอยู่ทั้งก่อนและหลังกำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาติออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมด ซึ่งขัดกับมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 มกราคม 2510 อย่างไรก็ตามขณะนั้นเกิดความผันผวนทางการเมืองจนได้มีคำสั่งของนายกรัฐมนตรี (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช) เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2518 ให้ผู้บุกรุกอยู่อาศัยทำกินต่อไปในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติได้โดยมิให้ขยายพื้นที่ ให้เจ้าหน้าที่ปล่อยราษฎรที่บุกรุกและถูกจับกุมขณะนั้นเสีย ด้วยคำสั่งดังกล่าวทำให้ราษฎรที่บุกรุกอาศัยทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดอยสุเทพเกิดความไม่เกรงกลัวกฎหมายต่างพากันตื่นตัวขยายพื้นที่บุกรุกกันมากขึ้น เจ้าหน้าที่ไม่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเฉียบขาด เพราะเป็นช่วงเวลาที่มวลชนอยู่เหนือกฎหมาย

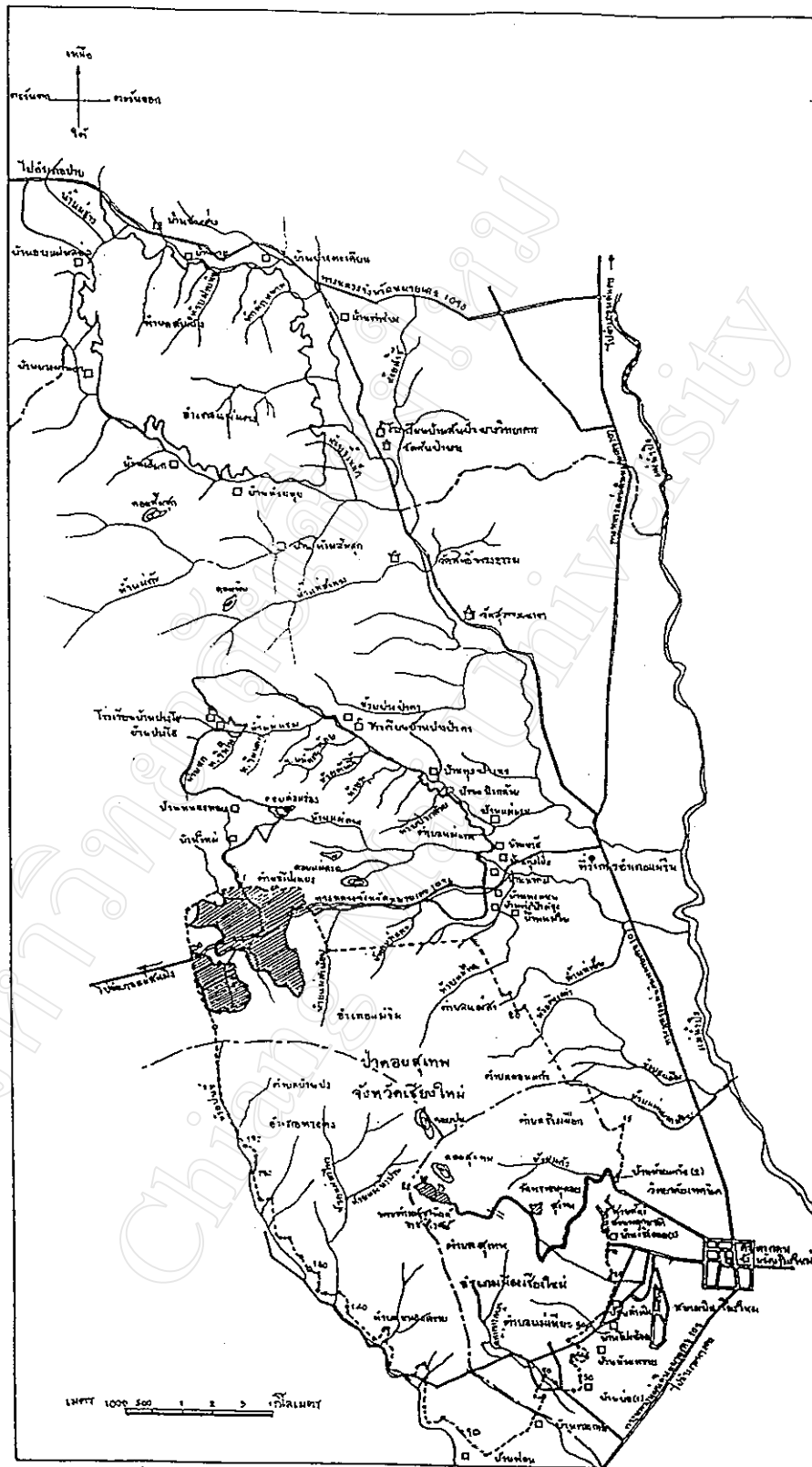
จากการที่ป่าดอยสุเทพ - ปุย เป็นอุทยานแห่งชาติในปัจจุบันให้ต้องอยู่ในความควบคุม ดูแล และรักษาตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แต่กระนั้นพระราชบัญญัติว่าด้วยการหวงห้ามที่ดินรกร้างว่างเปล่าอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน พ.ศ. 2478 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ซึ่งถูกใช้ควบคุม ดูแลรักษาพื้นที่ป่าดอยสุเทพมาก่อนนั้นก็ยังคงถูกใช้เช่นเดิม นอกจากนั้นอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ - ปุย ยังได้รับการคุ้มครองภายใต้ 1) พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ตามมาตรา 11, 29, 48 และ 58 คือ ห้ามทำไม้หวงห้าม เก็บของป่าหวงห้าม แปรรูปไม้โดยไม่ได้รับอนุญาต รวมทั้งห้ามแผ้วถางป่า 2) พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 3) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 4) ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง กำหนดบริเวณที่หวงห้ามตามมาตรา 9(2) แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 97 ตอนที่ 93 วันที่ 17 มิถุนายน 2523 โดยมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้อง คือ "...ห้ามมิให้มีการทำลายหรือทำให้

เสื่อมสภาพที่ดิน ที่หิน ที่กรวด หรือที่ทรายในบริเวณที่เขาหรือภูเขาและปริมาณมวลรอบที่เขาหรือภูเขา 40 เมตร หรือบริเวณแม่น้ำลำคลอง หรือที่ดินของรัฐอื่น ๆ ซึ่งมีได้มีบุคคลใดมีสิทธิครอบครองเฉพาะบริเวณที่เป็นที่หิน ที่กรวดหรือที่ทราย 5) พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2475 มาตรา 117 ซึ่งกำหนดหน้าที่กรมการอำเภอจะต้องตรวจตราอย่าให้เสียและอย่าให้ผู้ใดทำให้เสียหายแก่ห้วย คลองและลำน้ำต่าง ๆ ซึ่งยอมเป็นหน้าที่ของรัฐปกป้องรักษาถ้าจะต้องซ่อมแซมตกแต่งให้กรมการอำเภอเรียกราษฎรช่วยกัน (ศุภมิตร เอกวรรณ, 2537)

จากที่ป่าดอยสุเทพ - ปุย เป็นอุทยานแห่งชาติในปัจจุบันทำให้ต้องอยู่ในความควบคุมดูแล และรักษาตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แต่กระนั้นพระราชบัญญัติว่าด้วยการหวงห้ามที่ดินรกร้างว่างเปล่าอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน พ.ศ. 2478 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ซึ่งถูกใช้ควบคุม ดูแลและรักษาพื้นที่ป่าดอยสุเทพมาก่อนนั้นก็ยังคงถูกใช้อยู่เช่นเดิม นอกจากนั้นอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ยังได้รับการคุ้มครองภายใต้ 1) พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2584 ตามมาตรา 11, 29, 48 และ 58 คือ ห้ามทำไม้หวงห้ามเก็บของป่าหวงห้าม แปรรูปไม้โดยไม่ได้รับอนุญาต รวมทั้งห้ามแผ้วถางป่า 2) พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 3) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 4) ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง กำหนดบริเวณที่หวงห้ามตามมาตรา 9(2) แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 97 ตอนที่ 93 วันที่ 17 มิถุนายน 2523 โดยมีสาระที่สำคัญที่เกี่ยวข้องคือ "...ห้ามมิให้มีการทำลายหรือทำให้เสื่อมโทรมที่ดิน ที่หิน ที่กรวดหรือที่ทรายในบริเวณที่เขาหรือภูเขาและปริมาณมวลรอบที่เขาหรือภูเขา 40 เมตร หรือบริเวณแม่น้ำลำคลอง หรือที่ดินของรัฐอื่น ๆ ซึ่งมีได้มีบุคคลใดมีสิทธิครอบครองเฉพาะบริเวณที่เป็นที่หิน ที่กรวด หรือที่ทราย 5) พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2475 มาตรา 117 ซึ่งกำหนดหน้าที่กรมการอำเภอจะต้องตรวจตราอย่าให้เสียและอย่าให้ผู้ใดทำให้เสียหายแก่ห้วย คลอง และลำน้ำต่าง ๆ ซึ่งยอมเป็นหน้าที่ของรัฐปกป้องรักษา ถ้าจะต้องซ่อมแซมตกแต่งให้กรมการอำเภอเรียกราษฎรช่วยกัน (คณะวนศาสตร์, 2533)

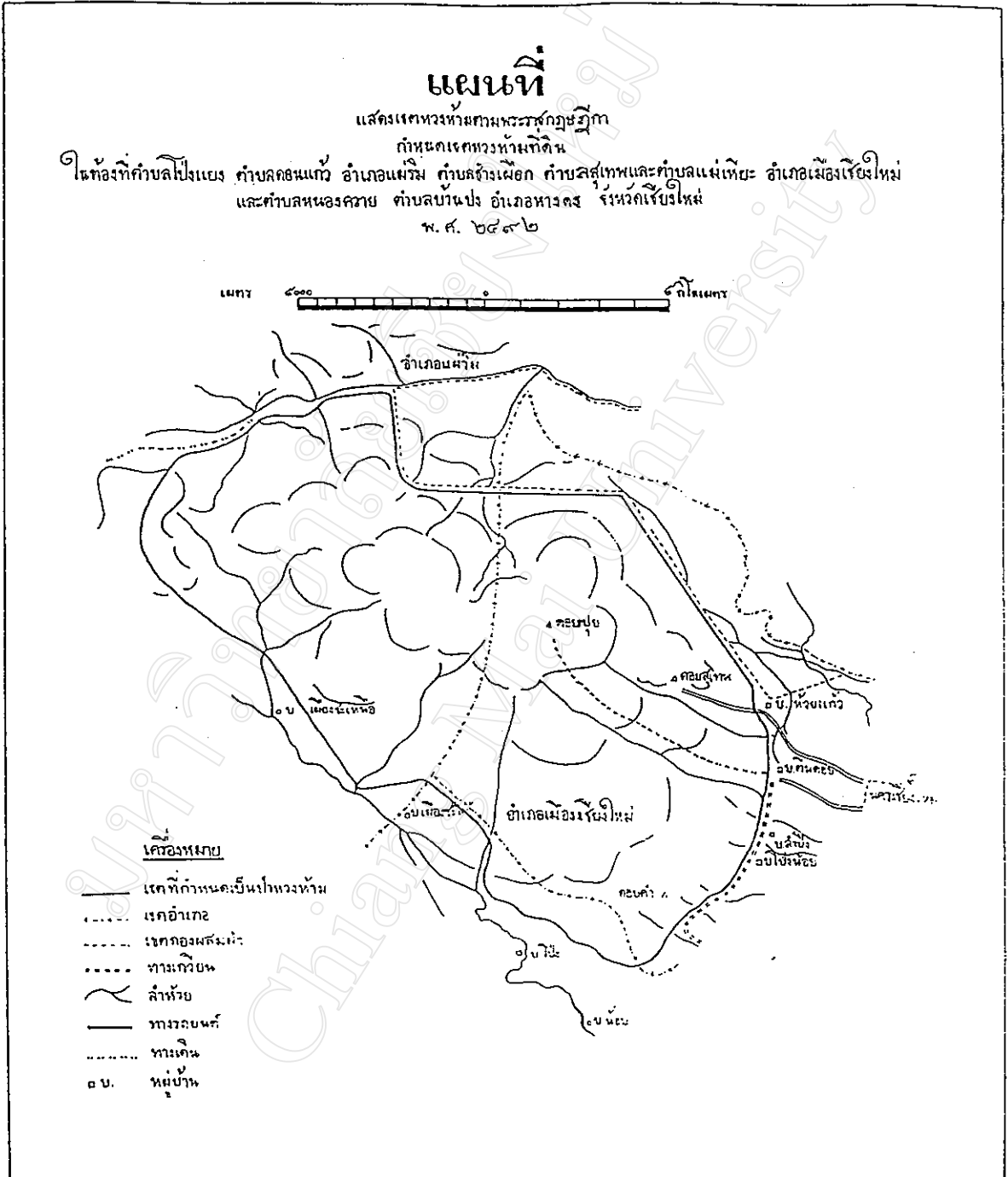
สรุปได้ว่าพื้นที่ที่เป็นอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุยในปัจจุบันนั้นมีกฎหมายหลายฉบับให้ความคุ้มครองพื้นที่นี้มาโดยตลอดตั้งแต่ก่อนได้รับการจัดตั้งให้เป็นอุทยานแห่งชาติ แต่ดูเหมือนว่าการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายในพื้นที่นี้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมิได้มีความเข้มงวดเท่าที่ควร จนก่อให้เกิดความขัดแย้งในด้านการใช้ที่ดินอยู่ทั่วไปและยังก่อให้เกิดปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินในบางพื้นที่อีกด้วย





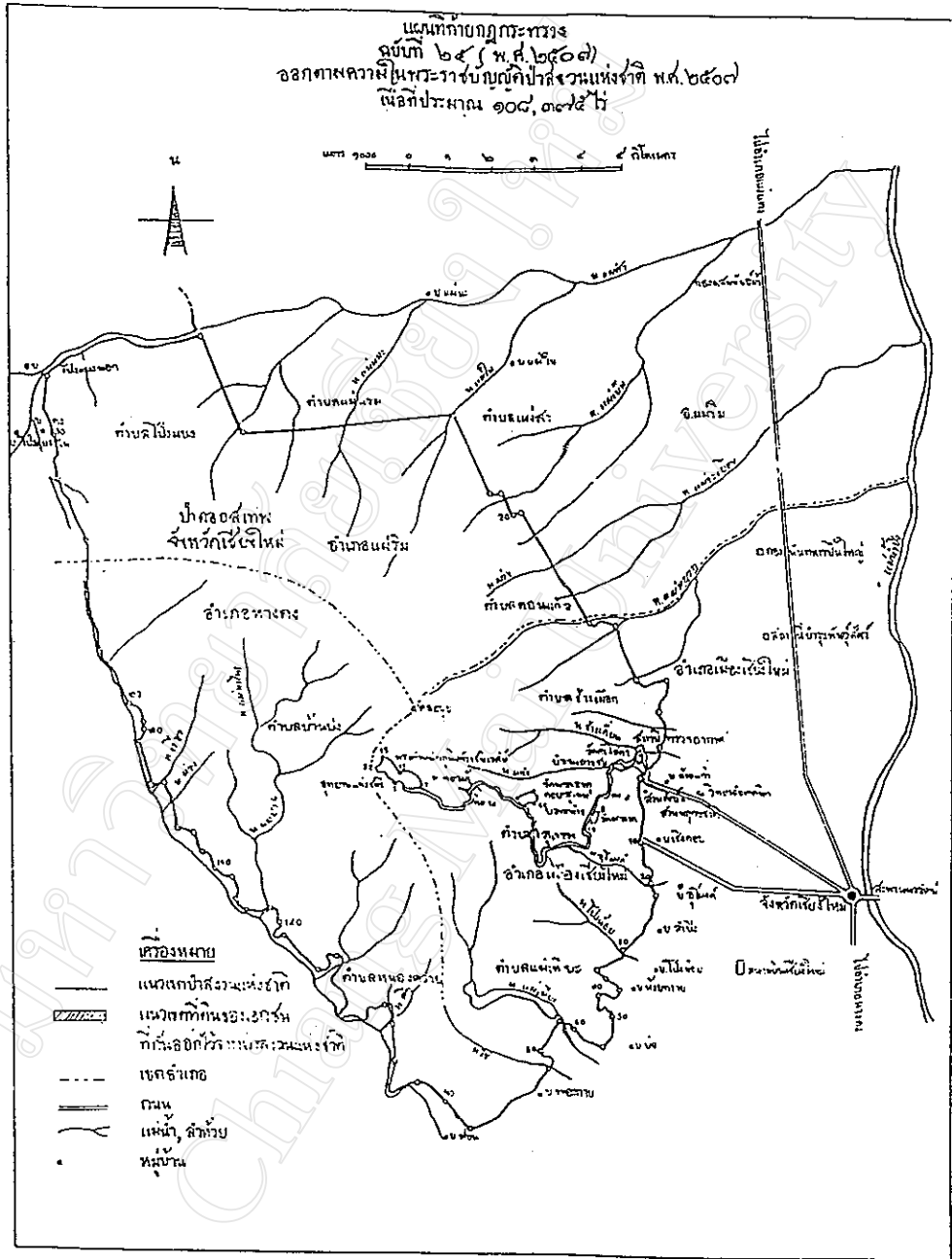
แผนที่ 2 เขตหวงห้ามที่ดินตามพระราชกฤษฎีกา ปี พ.ศ. 2492

ที่มา : คัดลอกและดัดแปลงบางส่วนจากแผนที่ท้ายพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามที่ดิน  
ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 66 ตอนที่ 28 ลงวันที่ 17 พฤษภาคม 2492



**แผนที่ 3 เขตป่าสงวนแห่งชาติดอยสุเทพตามกฎกระทรวง**

**ที่มา :** คัดลอกและดัดแปลงบางส่วนจากแผนที่ท้ายกฎกระทรวง ฉบับที่ 25 พ.ศ. 2507  
ซึ่งประกาศในกิจจานุเบกษา เล่มที่ 81 ตอนที่ 121 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2507



**แผนที่ 4** แนวเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ ตามพระราชกฤษฎีกา ปี พ.ศ. 2524  
**ที่มา :** คัดลอกและดัดแปลงบางส่วนจากแผนที่ท้ายพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตอุทยานแห่งชาติป่าดอยสุเทพ ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 98 ตอนที่ 57 ลงวันที่ 14 เมษายน 2524

### 4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายควบคุมการใช้ที่ดินกับการถือครองที่ดินของประชาชน

ช่วงที่ 1 ช่วงที่ป่าดอยสุเทพ-ปุย เป็นเขตหวงห้ามที่ดิน (2492-2506)

กฎหมายควบคุมการใช้ที่ดินในบริเวณป่าดอยสุเทพ-ปุย เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 ด้วยพระราชกฤษฎีกากำหนดให้ที่ดินในตำบลช้างเผือก ตำบลสุเทพ ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง และตำบลหนองควาย ตำบลบ้านปง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ให้เป็นเขตหวงห้ามที่ดินเพื่อประโยชน์ในราชการแห่งกรมป่าไม้ โดยอาศัยมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการหวงห้ามที่ดินรกร้างว่างเปล่าอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน พ.ศ. 2478 เป็นสำคัญ

ในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้กำหนดเขตหวงห้ามที่ดินรกร้างว่างเปล่าไว้ว่า ให้ระบุ (1) ความประสงค์ที่หวงห้าม (2) เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในการหวงห้ามและ (3) ที่ดินซึ่งกำหนดว่าต้องหวงห้าม โดยให้มีแผนที่แสดงเขตที่ดินดังกล่าวด้วยซึ่งในพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามที่ดินบริเวณป่าดอยสุเทพ-ปุย พ.ศ. 2492 ได้ระบุให้ที่ดินใน 7 ตำบล 3 อำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ข้างต้นเป็นเขตหวงห้ามที่ดินเพื่อประโยชน์ในราชการแห่งกรมป่าไม้ และให้อธิบดีกรมป่าไม้เป็นเจ้าหน้าที่ผู้ให้อำนาจในการหวงห้าม นอกจากนั้นในพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวยังห้ามมิให้ผู้ใดเข้าหักร้าง ปลูกสร้างหรือจัดทำด้วยประการใด ๆ ในที่ดินที่หวงห้ามนั้น จึงเห็นได้ว่าการควบคุมการใช้ที่ดินด้วยกฎหมายในเขตป่าดอยสุเทพ-ปุยในระยะแรกนี้ต้องการเพียงแค่ว่าที่ดินป่าไม้ในบริเวณป่าดอยสุเทพ-ปุยได้รับการใช้ประโยชน์จากกรมป่าไม้เท่านั้น ซึ่งในช่วงนั้นกรมป่าไม้ได้จัดตั้งสถานีวนกรรมภาคเหนือขึ้นในปี พ.ศ. 2489 การถือครองที่ดินพบว่า ภายหลังจากได้ประกาศเขตหวงห้ามที่ดินบริเวณป่าดอยสุเทพ-ปุย เป็นเวลา 10 ปี ได้มีการตั้งหมู่บ้านดอยปุยตำบลสุเทพ ในพื้นที่เขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้ขยายตัวเป็นกลุ่มบ้านขนาดใหญ่ หลังปี พ.ศ. 2495 เป็นต้นมาพร้อมกับการจัดตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนสงเคราะห์ 11 ปัจจุบัน คือ โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์

ช่วงที่ 2 ช่วงที่ป่าดอยสุเทพ-ปุยเป็นป่าสงวนแห่งชาติ (2507-2523)

การประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติตามกฎหมายกระทรวง ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2507 และ กฎกระทรวง ฉบับที่ 25 พ.ศ. 2507 ซึ่งพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดังกล่าวซ้อนทับกับเขตหวงห้ามที่ดินเกือบทั้งหมด เหตุผลของการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติตามกฎหมายกระทรวงทั้ง 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 12 และฉบับที่ 25 พ.ศ. 2507 นั้นระบุไว้ว่า เนื่องจากป่าแห่งนี้มีพรรณไม้ชนิดดี มีค่าเป็นจำนวนมาก เช่น ไม้สัก ไม้แดง ไม้ตะแบกไม้เหียงไม้เต็งและไม้รัง จึงจำเป็นต้องรักษาป่าไม้ อันเป็นทรัพยากรธรรมชาติไว้เพื่อเป็นประโยชน์ทางอ้อมอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งจะเป็นประโยชน์

มากยิ่งขึ้นที่จะใช้พื้นที่แห่งนี้เพื่อกิจการอื่น จึงสมควรสงวนแห่งนี้ไว้เพื่อประโยชน์แห่งรัฐและประชาชนการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติตามกฎหมายกระทรวงทั้ง 2 ฉบับ ได้อาศัยตามความในมาตรา 5 และ 6 แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

### ช่วงที่ 3 ช่วงที่ป่าดอยสุเทพ-ปุยเป็นอุทยานแห่งชาติ (2524-ปัจจุบัน)

กรมป่าไม้ได้ประกาศให้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ตามกฎกระทรวงฉบับที่ 25 พ.ศ. 2507 ทั้งหมดเป็นเขตอุทยานแห่งชาติตามพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าดอยสุเทพ ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2524 โดยให้เหตุผลของการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ว่า เนื่องจากป่าดอยสุเทพ-ปุยในท้องที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและมีค่า เช่น ป่าไม้ ของป่า สัตว์นานาชนิด ก็มีธรรมชาติที่สวยงามหลายแห่ง เช่น น้ำตกห้วยแก้ว น้ำตกมณฑาธาร ยอดดอยปุย เป็นต้น สมควรกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพธรรมชาตินั้นคงอยู่เช่นเดิมมิให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงสภาพไป เพื่อประโยชน์ในการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน เพื่อการศึกษาค้นคว้าและเพื่ออำนวยความสะดวกอื่นแก่รัฐบาลและประชาชน

## 4.4 ลักษณะของการถือครองที่ดินในเขตอุทยานแห่งชาติ

ลักษณะการถือครองที่ดินในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย อันสืบเนื่องมาจากการที่พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติได้ให้สิทธิ์แก่ส่วนราชการและองค์การของรัฐในการก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่า หรือการกระทำใด ๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติได้ภายในพื้นที่ที่ได้รับอนุญาต ดังนั้นในช่วงปี พ.ศ. 2509 คณะเกษตรศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดตั้งสถานีวิจัยและศูนย์ฝึกอบรมการเกษตรแม่เหียะ ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ การจัดตั้งหน่วยงานทางราชการดังกล่าว ได้มีการอพยพย้ายถิ่นของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่อำเภอใกล้เคียงและประชาชนที่อพยพเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างชั่วคราว ตลอดจนเจ้าหน้าที่และลูกจ้างประจำของหน่วยงานราชการบางคนได้เข้าถือครองที่ดินปลูกสร้างบ้าน สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและปลูกพืชผักสวนครัว สวนผลไม้ในพื้นที่บางส่วนของหน่วยงานราชการได้ขอใช้พื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ครั้งต่อมาเมื่อมีผู้อพยพย้ายถิ่นเข้ามา มากขึ้นภายหลังจากการสูญเสียที่ดินในการเวนคืนเพื่อขยายสนามบิน และการสร้างคลองชลประทานส่งน้ำในเขตพื้นที่อำเภอเมือง อุดมหางดง อำเภอสันป่าตอง จึงมีการซื้อขายเปลี่ยนมือในที่ดินถือครองในบางกรณีได้มีการแบ่งขายที่ดินบางส่วนเพื่อนำเงินมา

ซ่อมแซมบ้านและปลูกสร้างบ้านให้กับลูกหลานที่แต่งงานแยกครอบครัว นอกจากนั้นบางรายได้ให้เหตุผลว่าเพื่อแบ่งปันให้ญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูงที่รู้จักมักคุ้นกันเข้ามาอยู่อาศัยใกล้เคียงกัน เมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทางราชการได้จัดตั้งให้เป็นหมู่บ้านแยกออกมาจากหมู่บ้านดั้งเดิมที่ตั้งอยู่ก่อนนอกแนวเขตพื้นที่ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ

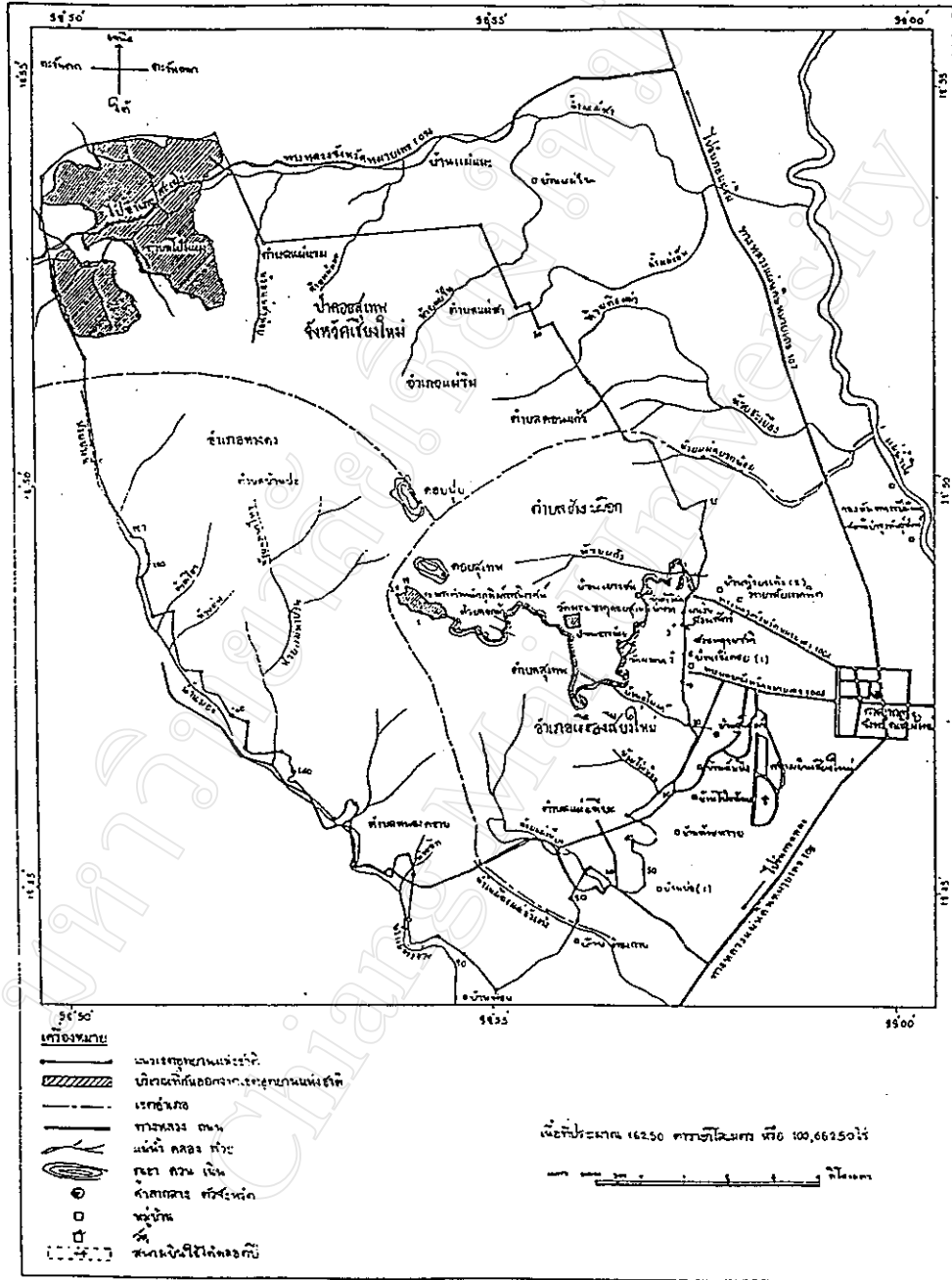
สภาพการใช้ที่ดินในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ - ปุย ในปัจจุบันไม่ได้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ไว้ในพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 จากการศึกษารูปแบบการใช้ที่ดินในเขตอุทยานแห่งชาติ ดอยสุเทพ - ปุย โดยการใช้ภาพถ่ายทางอากาศในปี พ.ศ. 2528 และการศึกษาภาคสนามในปี พ.ศ. 2535 สามารถแยกรูปแบบการใช้ที่ดินออกได้ดังนี้

ตารางที่ 4 การใช้ที่ดินปัจจุบันศึกษาจากภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ. 2528

ประเภทพื้นที่	พื้นที่ (กม. <sup>2</sup> )	ร้อยละ
ป่าไม้	197.5	73.5
เกษตรถาวร	18.5	6.8
เกษตรแบบไร่เลื่อนลอย	8.7	3.2
ป่าเสื่อมโทรม	33.9	12.8
ที่อยู่อาศัย	1.1	0.4
หน่วยงานราชการและหน่วยงานต่าง ๆ	8.8	3.3

ที่มา : จากการศึกษาการจัดทำแผนการจัดการและพัฒนาการใช้ที่ดินของอุทยานแห่งชาติ

ดอยสุเทพ - ปุย ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2536



แผนที่ 5 พื้นที่กรณีศึกษา 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านจำเป็ง บ้านสันลมจอย บ้านห้วยทราย ตำบลสุเทพ บ้านแม่เหียะใน ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

#### 4.5 ประชากรและการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่กรณีศึกษา

จากการศึกษาการตั้งถิ่นฐานของประชากรในพื้นที่หมู่บ้านในเขตหรือบริเวณแนวคุ้มครองเขตอุทยานแห่งชาติ ในพื้นที่ 4 หมู่บ้าน ได้แก่บ้านรำเป็ง บ้านโป่งน้อย บ้านห้วยทราย ตำบลสุเทพ บ้านแม่เหิยะใน ตำบลแม่เหิยะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่าประชากรส่วนใหญ่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนปี พ.ศ.2518 “ตามคำสั่ง ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ม.ร.ว คึกฤทธิ์ ปราโมท เมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2518 ที่ให้ผู้บุกรุกป่าสงวนแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย อยู่อาศัยทำกินต่อไปในพื้นที่ได้ โดยมีให้มีการขยายเนื้อที่ให้เจ้าหน้าที่ปล่อยราษฎรที่บุกรุกและถูกจับกุมขณะนั้นเสีย” (ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2536)

##### 4.5.1 ประวัติการตั้งชุมชนในพื้นที่กรณีศึกษา

การตั้งชุมชนจากการสัมภาษณ์อดีตกำนันใจ วงศ์ปัญญา อายุ 76 ปี กล่าวว่า “ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 พื้นที่บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านส่วนใหญ่ยังคงสภาพเป็นพื้นที่ป่าไม้ธรรมชาติมีสัตว์ป่ามากมาย ซึ่งมักมีพวกนายพรานเข้ามาล่าสัตว์ เก็บหาของป่า และได้สร้างกระท่อมขึ้นอยู่อาศัยชั่วคราว และเริ่มจับจองที่ดินเพื่อประกอบอาชีพปลูกพืชผักสวนครัว ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2486 ทหารญี่ปุ่นได้เข้ายึดวัดโป่งน้อยเป็นสถานที่ตั้งมั่น เพื่อป้องกันสนามบินทำให้ชาวบ้านหลบหนีทหารญี่ปุ่นเข้าไปหลบภัยสงครามในบริเวณพื้นที่ป่าเชิงเขาสร้างกระท่อมเป็นที่อยู่อาศัยต่อมาขยายเป็นชุมชนถาวร ในปัจจุบันและมีประชาชนบางส่วนที่เคยตั้งบ้านเรือนอยู่ในชุมชนบริเวณรายรอบสนามบินเชียงใหม่ได้แก่ บ้านรำเป็ง บ้านโป่งน้อย บ้านห้วยทราย บ้านช่างทอง บ้านท่าข้าม ประชาชนได้สูญเสียที่ดินมีประมาณ 60 ครอบครัวยในช่วงของการสร้างขยายสนามบินเชียงใหม่และการสร้างคลองชลประทานเพื่อการเกษตร ซึ่งเป็นคลองส่งน้ำจากฝายกั้นน้ำในพื้นที่อำเภอแม่แตงไปยังพื้นที่เพื่อการเกษตร ในเขตอำเภอสันป่าตอง และการสร้างถนนเลียบบคลองชลประทาน มีผลให้ประชาชนในหมู่บ้านดังกล่าวบางส่วนได้สูญเสียที่ดินโดยทางราชการเวนคืนที่ดินจ่ายค่าชดเชยให้กับผู้ที่มีใบแสดงเอกสารสิทธิ์ถือครองที่ดินของทางราชการออกให้ ได้แก่ โฉนดที่ดิน และนส.3ก เท่านั้น ส่วนผู้ที่ไม่มีใบแสดงเอกสารสิทธิ์ถือครองที่ดินถูกทางราชการเวนคืนโดยไม่ได้เสียค่าชดเชยใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อชาวบ้านสูญเสียที่ดินทำกินและไม่ได้เงินค่าชดเชยก็ได้เข้าไปบุกเบิกพื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุยเพิ่มจำนวนมากขึ้นจากการที่มีชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงได้เข้าไปจับจองปลูกผักพืชสวนครัวเอาไว้ก่อนแล้วในพื้นที่บ้านรำเป็งตอนบน บ้านโป่งน้อยตอนบน บ้านห้วยทรายใหม่



หลังจากนั้นชาวบ้านบางส่วนได้เข้าไปซื้อสิทธิการถือครองที่ดินในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ บ้านแม่เหิยะใน ซึ่งในอดีตมีชาวบ้านห้วยทราย บ้านแม่เหิยะนอก เข้าไปจับจองบุกเบิกทำนาปลูกข้าว ตามพื้นที่ราบบริเวณริมสองฝั่งลำห้วยแม่เหิยะ และมีอาชีพเลี้ยงวัวควายปล่อยให้หากินในป่าตามธรรมชาติปลูกป่าพักนอนเฝ้าวัวควาย ต่อมากลายเป็นชุมชนดั้งเดิมที่อาศัยการหาของป่านำออกมาขายและสำหรับเป็นอาหารเพื่อการยังชีพมานานกว่า 70 ปี ลักษณะการเข้าถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าในช่วงนั้นเป็นการเข้าไปบุกเบิกจับจอง แคว่ ถาง ขุด ถม ปรับพื้นที่เป็นที่นา และแผ้วถางป่าขยายพื้นที่ทำกินในพื้นที่เนินลาดเชิงเขา สำหรับปลูกกล้วยพืชผักสวนครัวและสวนผลไม้ ครั้นเมื่อมีผู้เข้ามาขอซื้อสิทธิการถือครองที่ดินบางส่วนของผู้ที่ครอบครองอยู่ก่อน ประชาชนบางรายได้มีการแบ่งขายที่ดินไปบางส่วนเพื่อนำเงินซ่อมแซมบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หรือสำหรับเก็บเอาไปเป็นทุนทำสวนผลไม้ จึงมีผู้อพยพเข้าไปอาศัยมากขึ้น กลายเป็นชุมชนตั้งขึ้นใหม่แยกออกมาจากชุมชนดั้งเดิม

ตารางที่ 5 แสดงหมู่บ้านและจำนวนครัวเรือนในพื้นที่กรณีศึกษาในเขตอุทยานแห่งชาติ ดอยสุเทพ-ปุย ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ชื่อหมู่บ้าน	หมู่ที่	ตำบล	จำนวนครัวเรือน	พื้นที่ถือครอง		
				ไร่	งาน	ตารางวา
บ้านรำเปิง	5	สุเทพ	57	63	1	42
บ้านสันลมจอย	13	สุเทพ	26	69	1	30
บ้านห้วยทราย	4	สุเทพ	95	73	-	56
บ้านแม่เหิยะใน	2	แม่เหิยะ	92	64	-	94
รวมจำนวนครัวเรือน / พื้นที่ถือครอง			270	269	2	222

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจคณะทำงานพิสูจน์สิทธิ์ ในเขตท้องที่อำเภอเมือง ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2540 จังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษาข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชนทั้ง 4 ชุมชน ซึ่งเป็นชุมชนตั้งขึ้นใหม่อยู่ใกล้ตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ปี พ.ศ.2504 เป็นต้นมา กระทั่งการก่อตั้งสถานี

วิจัยและศูนย์ฝึกอบรมการเกษตรแม่เหียะ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2509 และการก่อสร้างขยายสนามบินพาณิชย์ ในช่วงของการพัฒนาดังกล่าวชาวบ้านได้สูญเสียที่ดินโดยเฉพาะที่นาจากการเวนคืนที่ดินของรัฐเพื่อก่อสร้างสนามบินและการสร้างคลองชลประทาน ในช่วงปี พ.ศ. 2515-2520 และจากการขยายตัวเมืองออกมาทางด้านทิศตะวันตก ในเขตพื้นที่ ตำบลสุเทพ ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนั้นพบว่าในช่วงปี พ.ศ.2521-2525 มีประชาชนจากหมู่บ้านที่ถูกเวนคืนที่ดินเข้ามาซื้อที่ดินของชาวบ้านโป่งน้อยและบางสวนทางสภาพตำบลสุเทพ ได้จัดสรรที่ดินสาธารณะของหมู่บ้านให้ประชาชนที่สูญเสียที่ดินจากการเวนคืนของรัฐเข้ามาปลูกสร้างบ้านเรือน เพื่ออยู่อาศัยและมีประชาชนบางส่วนได้เข้ามาจับจองพื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเพื่อเป็นที่ปลูกพืชผักสวนครัวและสวนผลไม้ จำพวกลำไย ลิ้นจี่ ขนุน มะม่วง

ในช่วงปี พ.ศ. 2526-2533 จากการสัมภาษณ์ สมคิด อายุ 43 ปี กรรมการหมู่บ้าน ได้กล่าวว่า ในช่วงพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งถือได้ว่าชาวมุขมนบ้านโป่งน้อยขายที่ดินให้กับคนต่างถิ่นเป็นจำนวนมาก ในช่วงนั้นมีผู้ที่อาศัยอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่ได้เข้ามาติดต่อขอซื้อที่ดิน โดยชาวบ้านได้ขายที่ซึ่งเป็นที่สวนพืชผักด้านทิศตะวันตกของมุขมนเป็นจำนวนมากคิดเป็นร้อยละ 80 เป็นผู้ที่อพยพมาจากอำเภอเมืองเชียงใหม่และอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น อำเภอหางดง อำเภอสันป่าตอง อำเภอจอมทอง อำเภอดอยเต่า นอกจากนี้ยังมีประชาชนที่อพยพมาจากจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดพิจิตร จังหวัดนครนายก จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดหนองคาย มีการปลูกสร้างบ้านเรือนตั้งถิ่นฐานมีจำนวนครัวเรือน 31 หลังคาเรือน สภาพตำบลสุเทพ จึงได้มีการแบ่งแยกการปกครองออกเป็นหมู่ที่ 13 ตั้งชื่อใหม่ว่าบ้านสันลมจอย มีพื้นที่ถือครองประมาณ 68 ไร่ อาชีพเดิมของชาวบ้านเผาดินขอ (กระเบื้องดินสำหรับมุงหลังคา) ดินกี้ (อิฐมอญ) และมีการปลูกพืชผักสวนครัวและเก็บหาของป่าจำพวกหน่อไม้ เห็ดและพืชผักตามฤดูกาล เพื่อนำไปวางขายในตลาดและประชาชนบางส่วนออกไปประกอบอาชีพรับจ้างในตัวเมืองและมีอาชีพค้าขายจำพวกพืชผักผลไม้ที่เพาะปลูกในพื้นที่ของตนเอง ในตลาดต้นพะยอม ตลาดประตูเชียงใหม่ ตลาดต้นลำไย (กาดหลวง) และตลาดศิริวัฒนา(ข้างเผือก) ற்பผู้ที่มีการค้าขายส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีถิ่นเดิมอยู่ในจังหวัดภาคกลาง เช่นจังหวัดสุโขทัย กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ ได้อพยพเข้ามาซื้อที่ดินปลูกสร้างบ้านอยู่อาศัย นอกจากนั้นประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่क्रमรอยเขตอุทยานแห่งชาติบางส่วนมีอาชีพเป็นลูกจ้างประจำของหน่วยงานราชการได้แก่ ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเชิงดอยสุเทพ

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเชิงดอยสุเทพ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานประจำสถานีวิจัยและศูนย์ฝึกอบรมการเกษตรแม่เหียะคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

#### 4.5.2 ลักษณะการถือครองที่ดิน

จากการศึกษาการจัดทำแผนการจัดการและพัฒนาการใช้ที่ดินของอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย พบว่า ประชาชนส่วนหนึ่งได้เข้าถือครองที่ดินอยู่อาศัยในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ก่อนที่จะมีการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ. 2524 และปี พ.ศ. 2525 จึงถือว่าประชาชนได้ถือครองพื้นที่โดยชอบธรรม คิดเป็นร้อยละ 65.0 และมีผู้ที่อพยพเข้ามาภายหลัง ปี พ.ศ.2525 ส่วนใหญ่เป็นประชาชนผู้ที่ไม่มียุทธศาสตร์ที่ดินถือครองต้องอาศัยการเช่าที่ทำกิน คิดเป็นร้อยละ 35.0 และลักษณะการถือครองที่ดินของผู้ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนปี พ.ศ. 2524 ประชาชนส่วนใหญ่ใช้วิธีการถากถางป่าเขาเอง คิดเป็นร้อยละ 48.9 มีประชาชนที่อพยพเข้ามาภายหลังได้ถือครองที่ดินด้วยการซื้อต่อจากผู้อื่นคิดเป็นร้อยละ 8.0 และมีประชาชนถือครองที่ดินอันเป็นทรัพย์สินที่ตกทอดจากบิดามารดาคิดเป็นร้อยละ 34.3 (ภาควิชาภูมิศาสตร์, 2536)

นอกจากนั้นการศึกษาการจัดทำแผนการจัดการและพัฒนาการใช้ที่ดินของอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ได้กล่าวว่า "ชาวไทยพื้นราบ ซึ่งฐานะยากจนและไร้ที่ดินทำกินได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณคร่อมแนวเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เช่น บ้านห้วยทราย ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองเชียงใหม่ และบ้านแม่สะ ในเขตพื้นที่อำเภอดงจังหวัดเชียงใหม่ ประชากรส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 83.2 ของประชากรที่เลือกทำการศึกษาได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนปี พ.ศ.2525 ซึ่งเป็นปีที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติชาวไทยพื้นราบยึดถือครอบครองหลายแห่งได้ถูกขายเปลี่ยนมือกันหลายช่วงและบางแห่งได้รับการออกเอกสารสิทธิ์ประเภท น.ส 3 ก (ศุภมิตร เอกวรรณัง, 2537)

จากการศึกษาการจัดทำแผนการจัดการและพัฒนาการใช้ที่ดินของอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย พบว่า ผู้ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตอุทยานแห่งชาติ สถานที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนนั้นอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ประชากรส่วนใหญ่ตอบว่าทราบ เป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ คิดเป็นร้อยละ 70.1 และตอบว่าไม่ทราบ คิดเป็นร้อยละ 24.8 ส่วนที่เหลือไม่ตอบแบบสอบถามคิดเป็นร้อยละ 5.1 ข้อมูลทางด้านสถานการณ์การบุกรุกของประชาชนในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา มีประชาชนอพยพเข้ามาเพิ่มอีกหรือไม่ ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ตอบว่ามีคนอพยพเข้ามาใหม่ คิดเป็นร้อยละ 38.0 และตอบคำถามที่ว่าผู้อพยพเข้ามาใหม่มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกับไป อาทิ เช่นได้มีการเข้ามาจับจองถากถางบุกเบิกป่าในเขตอุทยานแห่งชาติด้วยตนเองคิดเป็นร้อยละ 6.6 และเข้ามาซื้อที่ดินของผู้ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน

คิดเป็นร้อยละ 70.8 และมีลักษณะของการเข้ามาอาศัยกับญาติ หรือพวกพ้องเดียวกันคิดเป็นร้อยละ 17.2 นอกจากนั้นผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานบางส่วนเป็นผู้ที่รับจ้างนายทุนเข้ามาทำกรรมกรคิดเป็นร้อยละ 5.4

ข้อสังเกตจากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนรุ่นแรกๆ เป็นลักษณะของการถากถางโดยอาศัยเครื่องมือแบบชาวบ้านไม่มีเครื่องจักรกลเข้ามาช่วย ดังนั้นพื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ย จึงมีขนาดเนื้อที่ดินประมาณ 2 - 5 ไร่ ซึ่งแตกต่างกันกับการถือครองของผู้ที่อพยพเข้ามาภายหลังบางกรณีก็จ้างแรงงานคนเป็นจำนวนมากและบางกรณีก็ใช้เครื่องทุ่นแรงเข้าช่วยทำให้มีพื้นที่ถือครองขนาดเนื้อที่ 6 - 10 ไร่ และผู้ที่ตั้งถิ่นอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ดอยสุเทพ-ปุยมีความยินดีและพร้อมที่จะทำตามคำแนะนำและให้ความร่วมมือกับทางราชการใน ส่วนที่เกี่ยวกับการหยุดอยู่กับที่ตั้งถิ่นฐานเดิมจะไม่มีกรรมกรเพิ่มเติม ทั้งนี้ยืนยันได้จากคำตอบของประชากรตัวอย่างถึงร้อยละ 91.2 มีเพียงร้อยละ 2.2 ที่อยากจะขยายพื้นที่เพิ่มเติมเนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกเดิมไม่เพียงพอ แต่ถ้าจะให้อพยพออกจากที่ตั้งถิ่นฐานเดิมร้อยละ 88.8 ไม่คิดจะโยกย้ายไปไหน ที่ดินที่ถือครองต่อไปโดยไม่ต้องการจะขายให้ผู้ใด แต่ต้องการให้เป็นมรดกตกทอดถึงลูกถึงหลาน ลักษณะของการถือครอง เมื่อพิจารณาถึงความถูกต้องตามกฎหมาย ผลจากการศึกษาทำให้ทราบว่าประมาณ 1 ใน 3 ของประชากรที่สุ่มตัวอย่างทำการศึกษามีเอกสารสิทธิ น.ส.3ก ที่เหลืออีก 2 ใน 3 ถือครองที่ดินโดยไม่มีเอกสารใด ๆ ทั้งสิ้น

#### 4.5.3 ลักษณะการประกอบอาชีพ

จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับอาชีพหลักของประชาชนก่อนอพยพเข้าเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ การทำไร่ทำนา คิดเป็นร้อยละ 54.7 ประกอบอาชีพรับจ้างและเลี้ยงสัตว์รวมกันคิดเป็นร้อยละ 8.0 และไม่มีอาชีพที่แน่นอนมาก่อนคิดเป็นร้อยละ 36.5 ตัวเลขนี้สนับสนุนเหตุผลของการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ ภายในเขตอุทยานแห่งชาติ เนื่องจากความยากจนและไม่มีที่ทำกิน เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานแล้วอาชีพหลักของประชาชนมากกว่าครึ่งหนึ่ง คิดเป็นร้อยละ 58.4 ยังคงยึดอาชีพการเกษตรแต่เนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านพื้นที่ทำกินประชาชนส่วนหนึ่งที่จะต้องออกไปมีอาชีพรับจ้างและเป็นกรรมกรก่อสร้างในตัวเมืองเชียงใหม่ คิดเป็นร้อยละ 39.4

#### 4.5.4 ลักษณะที่อยู่อาศัย

ปัจจุบันประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานและถือครองที่ดินในเขตอุทยานแห่งชาติ ดอยสุเทพ-ปุย ส่วนใหญ่ปลูกสร้างบ้านเรือนเป็นอาคารถาวร โดยขนาดของบ้านเป็นขนาดปานกลาง 2 ห้องนอน คิดเป็นร้อยละ 47.4 มีขนาดใหญ่ 3 ห้องนอน คิดเป็นร้อยละ 16.8 นอกจากนั้นเป็นขนาดเล็ก 1 ห้องนอน คิดเป็นร้อยละ 3.5 ลักษณะบ้านเป็นบ้านแบบเรียบง่าย

ปลูกสร้างด้วยวัสดุก่ออิฐ และโครงหลังคาเป็นไม้แปรรูปคิดเป็นร้อยละ 70.1 สำหรับบ้านที่มีรูปทรงสมัยใหม่ ปลูกสร้างด้วยวัสดุก่ออิฐ โครงสร้างเหล็ก 2 ชั้นคิดเป็นร้อยละ 26.3 ส่วนบ้านเรือนที่ปลูกสร้าง โดยวัสดุจากภายนอก อันได้แก่ ไม้ไผ่ โครงสร้างใช้ไม้แปรรูปจากโรงเลื่อย คิดเป็นร้อยละ 56.9 สำหรับบ้านที่ปลูกสร้างด้วยวัสดุในท้องถิ่น ซึ่งหมายถึงการได้ไม้จากป่าในเขตอุทยานแห่งชาติ คิดเป็นร้อยละ 32.8

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่ตั้งถิ่นฐานมีความสุขที่จะดำเนินชีวิตอยู่ต่อไป โดยไม่อยากจะย้ายไปไหน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่าไม่ต้องการโยกย้าย แม้ทางราชการจะจัดสรรสถานที่ให้ใหม่ก็ตามคิดเป็นร้อยละ 88.3 ส่วนผู้ที่ประสงค์จะย้ายทั้งนี้เหตุผลเพราะมีที่ดินถือครองขนาดพื้นที่น้อยคิดเป็นร้อยละ 8.8

นอกจากนั้นผลจากการศึกษาพบว่า ผู้ที่อยู่อาศัยในเขตอุทยานแห่งชาติ ดอยสุเทพ-ปุย ส่วนใหญ่มีความผูกพันที่จะยังคงตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างถาวร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ตั้งถิ่นฐานมานานกว่า 20 ปี บุคคลคนเหล่านี้ มักอ้างสิทธิ์ว่าพวกเขาเข้ามาอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งนี้ก่อนที่จะมีการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ